

ВОЛЬНАЯ Беларусь

Тыднёвік палітычны
і літаратурны.

Умовы падпіскі:

На год.....12р. —

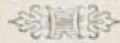
Напоўгода.... 7р. —

На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захаравская, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Нізалежная Беларусь!

Зьмест № 18: Прарок, верш Ясакара; Вершы, Сучаснаго; Хто ты гэткі? перадрук адбіткі; Цемрадз, верш Я. Коласа; С турмы на волю, Якуба Коласа; Казкі жыцця, Т. Гушчы; Нявольнік, поэма Чарнышэвіча; Голад, апавяданне Краўцовага Менара; Бібліяграфія, Кроніка, вершы і др.

І загадай, каб менш тужыу,
Каб вір працы закружыу!

* * *

Сярод грукату бур
Ашадзельх страхасцей,
Калі злыбядзень, дур
Для мук горных снахасцей
Ні здалеюць прыдбаць—
Воблік Бога відаць.
Тагды бачым Яго,
Бога усіх, усяго.
І ірдзіцца тагды
Вера у мудрасьць, любосць;
Згівуць мукі, труды;
Рай у Бога нам есьць.

Чалавечэ, маніш!
Праклянеш ты усе,
Бо зямелька, жыцце,
То—Галгофа і крыж...

Сучасны.

Хто ты гэткі?

Жывом мы у такіх часах, калі шмат гаворыцца а правах малых народаў, а будаванні імі самымі іхняго ўласнаго жыцця, і кожнае з ваюючых гасударств гаворэ,—як вы мусіць ужо ні раз у газэтах чыталі,—што яму для сябе нічога ні трэба, а яно ваюе толькі за «правы малых народаў».

Ці гэта праўда—іншая справа, а вось праўда тое, што, як скончыцца вайна і зьведзца прадстаўнікі ад усіх гасударств, каб пастававіць, як і што мае быць, справа гэтых «малых» народаў вылезе на верх.

Будуць там гаварыць і аб нас...

Ніраз здаралася нам чуць, як людзі пытаюцца адзін другога:

— Як табе здаецца: ці мы аставемся пад немцам, ці вернемся пад рускаго?

А рэдка мы чулі, каб людзі казалі, што можна жыць і без немца, і без «рускаго», што можна самым кіраваць ўласным жыццём,—вось так, як жывуць іншыя народы...

А мы-ж павінны ўжо падгатовіцца да гэтаго новаго жыцця.

Першай важнай справай, каторую нам трэба зрабіць, гэта даведацца хто мы?

Калі спытаюцца нашаго брата:—«Якой ты веры?»—дык той, хто ходзіць маліцца у касцёл, адказывае: «я—польскі», а той, хто моліцца у царкві, кажа: «я—рускі».

Ці-ж гэта так?

Вось і Француз, і італьянец, і шмат яшчэ хто моліцца у такім жа самым, як

Прарок.

Вы чаго тут векамі чакаеце, людзі,
Пад скалістаю, дзікай, высокай гарой?
Ад чакання, панэўна, нічога ні будзе,
У чаканні і дзень стане ночнай парой.

Вось дзесяткі выкоу палі у вечнасьці моро,
Шмат людзкіх пакаленняў пайшло у нябыт,—

А жаданні адны: тое самае горо,
Той жа самы стогн-плач, тая ноч і той быт.

На касьцях вашых прашчурау—зьмеі і совы,

У забыцце пайшоу за народам народ;
Былі замчышчы, месцы—там шэпчуць дубровы;

Як калісь, так цяпер, усе глядзяць на ўсход.

«Можа прыдзе на клічы збавіцель магутны,
Што асьвеціць жыцце, што людзям дасць прастор»,—

Гэтак думае-кажа увесь род ваш пакутны
Пад зіваннем планэт і нізлічаных зор.

О, дзе творчы ваш дух, што вам даў Маісея
Сярод велічы строгай між нільскіх раўнін?
Дзе крыніца любові святой Назарэя?
Дзе Сократ—сьветлы гэній з блакітных Афін?

Кожны меціу вам шлях сярод змрокау,
Вы сонцо, бы сонцо,

Вам на векі жыцце ашчаслівіць жадау;
Вы ні слухалі іх, выквівалі без канца,
Бадай кожны на мукі ад вас пападау.

А пасля завершэння ганебства над імі,
Цалавалі вы камінь і ног іх сьляды;
Ды крычалі упарта: «За веру стаім мы!»
Паганілі веру і крыж той сьвяты.

На мечох высекалі вы імя сьвятое,
Тым жа самым мечом брата брат забівау.

А ці помніце дзікае полымі тое
Там, дзе Гусавы попел віхор разсевау?

Аднаго й таго самага Бога прасілі,
Каб ен ворага вашаго зьнішчыць памог;
За такую-ж малітву варожай вам сіле
Памагчы быу павінен Той Самы жа Бог.

Там дзе славіць хацелі вы прауды скрыжалі,

То паганілі толькі стараннем сваім.

Ваша смага ні ведае меры і шаліу;
Вам адно тое самае бес—сэрафім.

А цяпер зноу чакаеце цуду ад неба,
Але самі вы, людзі, вы самі на што?
Вы без сэрца, без жыцця... О, жыцця вам трэба,—
Ужо вам ні паможа с прарокаў ніхто.

Я іду, нібы адгук, на вашы стагнанні,
Сатвароны я вамі. Я гнеуны, як бог.
Вам патрэбен пастыр, хто-б на золак на ранні

Грамадзе чалавечай трубіу-бы у рог.

Не, ні будзе вам болей вялікіх прарокаў!—
Не, ні будзе вам волю каму прадаваць!
Ужо досыць чакаць, пазіраць мутным вокам,

Бо самым трэба долиі сваёй кіраваць.

Вам прарокі даны былі толькі часова,
Каб усім паказаць, як вялік чалавек.
Як варожыць яго агнепветнае слово,
Што душы дае многа нізведаных лек.

Як бязмежна яго чарадзеіная сіла,
Як ад сьветлых парываў яго гінець цьма,
Як яго ні пужае нібыццем магіла,
Бо вялікаму сьмерці віколі німа.

Пакідайце трусьлівыя думы-надзеі,
Без апоры, а самі ідзіце упарод!
Хай зазьняюць пад сонцам адважныя дзеі!
Ні адзін—хай устане увесь людзкі род!

І тагды толькі кончацца вашыя мукі,
І тагды толькі к шчасьцю вы зробіце крок,

Як да гэтаго з боку ні будзе прынукі.
Эх, вы людзі! З вас кожны, як хоча, прарок...

Ясакар.

* * *

Глядзі, як ноч красой чаруе,
Маланкі твораць дзіво, казку,
А бура — цуеш?—як ваюе
І як прырода банкетуе,
Надзеушы чорны плашч і маску?

Ах, як прыгожа, як багата!
Чаму ты ні дрыжыш, ні плачаш?
Глянй! то ж на небі радасьць, сьвято.
Глянй! мігніць шоук сьвяточнай шаты...
Чаму ты ні дрыжыш, ні плачаш?

Так сьратліва я пытау
Сваю збалелую душу,
Бо бур, змаганьня я жадау.
Жадаю і малю, прашу:
Нярун бурліваго жыцця,
Выбій мне з нябыцця

Д
616
1918

і мы, касцелі, маюць такіх жа самых залежных ад рымскага Папежа ксяндзоў, а яны-ж ні «польскія», ні «польскай» веры.

Яны, так сама, як і ўсе, што моляцца у касцелі, *каталікі*,—яны веры *каталіцкай*, бо німа веры ні польскай, ні французскай, ні італьянскай, а ёсць вера каталіцкая.

А тыя, што ходзяць у царкву, — яны ні «рускай» веры, а *праваслаўнай*. Бо вось так сама ходзяць у царкву і боугары, і сэрбы, і грэкі, а ўсе ж такі яны ні рускія, яны толькі праваслаўныя.

Дык памятайце: той хто моліцца у касцелі,—той *каталіцкай* веры, а хто моліцца у царкві—той веры *праваслаўнай*.

Гэтая абмылка, што нашы людзі кажуць аб сабе; адзін «я польскі», іншы—«я рускі». — узятая ступь, што ксяндзы у касцелі гавораць на-польску, а сьвяшчэнікі—на расійску, што адным нарадавалі польскія ксяндзы да набажэнства, а іншым—расійскія.

А гэта так сама дрэнна, бо чалавек павінен маліцца Богу у такой мове, якой гаворыць у сябе ў хаце, якая яму найбольш зразумелая, бо тады і пацеры і уселякая малітва будзе больш шчырая, больш ад душы, чымсі у нейкай чужой мове.

А якая-ж наша мова?

Людзі кажуць: «простая», а іншыя яе называюць «мужыцкай». Яна можа толькі дзеля таго простая, што для нас больш за іншыя зразумелая, бо калі мы гаворым гэтай «простай» мовай, то нам німа чаго сароміцца ды баяцца, — што мы нейкае слово перакруцім, скажам ні так, як трэба, бо мы гэтай мовай гаворым змалку дзен, мы да яе прывыклі і ведаем, што і як у гэтай мове называецца.

«Мужыцкай» мусіць назваці яе дзеля таго, што ёю гавораць мужыкі, бо паны ні так між сабой гутараць.

А напраудзі мова гэтая называецца *беларускай*, і яна такая самая добрая і пекная, як і уселякая іншая.

Праўда, што гэтай мовай нідаўна гаварылі толькі сяляне, ды вось ужо некалькі гадоў, як і ў месцы пачалі так само гутарыць, як і на весцы, пачалі друкаваць кніжкі, і ні толькі да набажэнства, а і рожныя іншыя, пачалі нават друкаваць газэты...

Чаму-ж гэта?

А вось чаму: бо гэтай мовай гавораць між сабой ні толькі ў адной ці ў дзвех весках, а ёю гавораць і ў вітэбшчыне, і ў магілеўшчыне, і ў міншчыне, і ў гродзеншчыне, і ў віленшчыне... Бо ёю гавораць больш за 9 мільёнаў людзей бо ёю гаворыць цэлы народ, а народ гэты завецца так сама, як яго мова, *беларускім*.

Дык памятайце: хто гавора на-беларуску—той беларус.

Быў час, калі і паны, і князі, і біскупы нават, гаварылі і пісалі на-беларуску. І цяпер яшчэ захавалася многа розных дакументаў і іншых важных папераў, якія пісаны так, як мы цяпер гаворым,—значыць, *на-беларуску*.

Многа такіх дакументаў ёсць у старых бібліятэках. Калісь так само, як цяпер, друкаваліся кніжкі ў гэтай мове...

Як наш край влучыўся с Польшчай у адно гасударства а пасля меу аднаго супольнаго караля,—каралі гэтыя спачат-

ку часта жылі ў Вільні, а пасля—дык усе болей у польскім месцы Кракові, а наўней дык ужо толькі ў Варшаве. Яны гаварылі на-польску, а за імі пачалі гутарыць на-польску і розныя нашыя вилікія паны, а за панамі і ўся шляхта, бо ведама, што шляхта заўсёды робіць тое, што і вялікія паны, каб быць праз тое падабнейшай да іх...

Вось як здарылося гэта!..

І тыя самыя, што кінудзі сваю родную мову, пачалі сьмеяцца с тых, каторыя яе яшчэ трымаліся, называючы гэту мову «простай», «мужыцкай».

Ды адно сумна: што часам і нашы сяляне пачыналі верыць, што гэта мова якаясь простая—нікчэмная, што разумны чалавек павінен гаварыць так, як паны: на-польску, або на-расійску.

Людзі! ні стыдайцеся сваёй беларускай мовы, бо яна—пекная мова! Прыежджаюць с чужых краёў вучоныя людзі, едуць на веску, каб навучыцца гэтай мовы... Ды цяпер ужо ні толькі ў весцы пачуеш беларускую мову: пачуеш яе і ў месцы, а гавораць ёю ні сярмійныя селяне-хлебаробы, а паны ў чорных сурдутах і духавенстве.

Беларусы! памятайце, што вы належыце да нізалежнаго калісь і сільнаго народу, і ні стыдайцеся мовы бацькоў сваіх, бо гэта сорам і грэх,—так само, як грэх стыдацца бедвай радні сваёй!

Мы на пачатку казалі, што, калі хто моліцца у касцелі, той веры каталіцкай, а хто ў царкві—той праваслаўнай.

Цяпер, калі вас спытаюцца аб веры вашай, вы ведаеце, што трэба адказаць.

Калі-ж спытаюцца: якая вы народу, якой вы нацыянальнасць,—вы павінны адказаць: мы—беларусы!—бо мова ваша беларуская. Кожны павінен сьмела і шчыра заўсёды прызнавацца, што ён беларус.

Калі-ж бы вам казалі: «ты каталік, значыць — ты папак», дык такім людзям адкажыце:

— Хаця я веры каталіцкай, а ўсе-ж такі я ні папак, а беларус, бо каталіцкую рэлігію маюць і французы, і італьянцы, і іншыя, а яны ж ні папакі, ды на-польску нават зусім ні разумеюць.

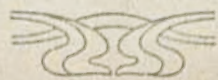
Беларусы! Калі мы будзем ведаць, хто мы, калі мы сьмела будзем прызнавацца, што мы ніхто іншыя, як беларусы, то і для нашаго дзевяцімільённаго роду заясьняе лепшая доля, і мы будзем і награнім жыць вольна, як і іншыя народы, ні патрабуючы, каб намі ўпраўлялі папакі, ці маскалі, ці іншыя чужыны.

Вось, ужо чацьверты год ідзе вайна. Многа, вельмі многа крыві ўжо пралілася. Ці-ж кроў гэтая вылівалася дарма? Ці-ж ужо ніякаго пажытку з гэтаго ні будзе?..

Будзе! Посьля вайны шмат будзе перамен. Зьмяняцца граніцы гасударств. Што было сільнае, станецца слабым: што было прыбітае, загуканае, — уваскросьнець да жыцця.

Бог дасць, і мы пачнем жыць іначэй. Доўга трывала наша няволя,—ды капец яе ўжо набліжаецца!

Перадрук адбіткі з № 93 «Гомана».

Цемрадзь.

Паглядзі, падзівісь,
Што за цемь вакруг!
Месіц у хмары уплыў,
І блёск зорак патух.

Ні чувань галасоў
Сьвежых, вольных, жылых;
Толькі совы крычаць
Па трушчобах глухіх.

А ім уторыць пугач,
Абыватэль дупла...
Паглядзі, падзівісь,
Што за цемь, за імгла!

Толькі зраджа ў цьме
Блёск пужліва мігне,
Бы той воўк з-за кустоў
Злосным вокам зірне.

Гэты блёск — ні агонь,
Гэта — вока абман.
Паглядзі, падзівісь,
Як гусьцее туман!

Эх, як цёмна у нас!
І дарожак ні знаць,
А прасьвету нідзе
Ні відаць, ні відаць.

Ды ні бойся, мой брат,
Гэтай немай нішчы
І свайго ты агню
Ні тушы, ні тушы.

Пройдзе ноч, зьнікне цьма,
Векавечная цень,
Змоўкнуць совы ў дуплах,
Як развідніцца дзень.

Якуб Колас.

С турмы на волю.

Бабер устаў даволі рана—
Яшчэ і зьмены ¹⁾ ні было;
Усю гэту ноч ён спаў пагана,
А колькі думак праліло,—
То аднаму Бабру вядома
І тым пацілкам-бедаком.
Хто, як Бабер, ні мае дому,
Ні мае ў людзі выйсці ў чом.
Глыбока спаў астрог пракляты,
І сам пачальнік спачываў
І сьніў цэйхаўс і бушлаты ²⁾,
Падвал, дзе гвалт ён палымаў,
Дзе ён адзін парадкі знае
І майстар усіх там ашукаць.
Бабер тым часам з нар спаўзае,
Ідзе «парашу» ³⁾ прывітаць.
Зірнуў у паучок ⁴⁾ скрозь калідора,
Пачухаў сьцегна і жылот...
Ох, гэты сьверб! Ох, кошы—горо!
Калі вы пойдзеце на зьвод?
Але Бабер ужо з імі зжнуся,
І хоць ні надта ж і кахав,
За то-ж ні надта бараніўся

¹⁾ зьмена варты ў вастрозі.

²⁾ бушлат — арыштанскі пільчак с про-
стаго шараго сукна.

³⁾ параша — так залуць арыштанта спой
начны і бэрэак.

⁴⁾ паучок — дзірка або вакенцо ў дзвє-
ры, праз кагорае варты пазірае за арышта-
тамі.

І ім жыцця ні ўдзікаў.
 Бабру ні раз хто называе:
 — Глядай, Бабер: уні вош паузе!
 — То што-ж, паузе? бо ногі мае!
 І ей жыццё трэба—хай грызе—
 Прыссу Бабер па цвёрдай нэрэ,
 Звайшоу акурак, закурду
 І нізка галаву спусціў—
 Яму свабода горай кары.

Сягоння тэрмін быць на волі—
 Куды ен дзенецца, бедак?
 Ідзі, лаві ты ветра ў полі;
 Ен гэтай волі знае смак.
 А сіл німа, ні служаць ногі,
 Ні хоча слухацца рука...
 Ажно і есць, што біць парогі,
 Уздымушы торбу жабрака.
 Хоць бы вясна — ну, інша справа,

Усе ж тагды куды лягчэй,
 А йсці на віну ні цяжка —
 Ідзі ды з голаду калей...
 Цанік Бабер, як сраціна,
 Нудыга пад сэрцам завыва...
 Ох, воля, мілая часіна!
 Ніужо ж і ты ні усіх міла!

Якуб Колас.

Казкі жыцця.

Балотны агонь.

Гэта бярозка толькі пйдауна асталевалася тут. Кароткае жыццё выдарылася ей, і нізавідная доля гадала яе. Закрытая, заціснутая з усіх бакоў старымі дзеравякамі, ні бачыла яна сонца, рэдка калі надыхаў на яе свежы ветрык. А як яна ні бачыла іншаго святла і другога жыцця, то і ні марыла ніколі на сваю сірочую жытку; затое-ж ніколі ніхача задума ні сходзіла з яе твару. Яна смутна пачувала волю, прастор, сонца і, стоячы тут, сярод гэтых дрэў, як чужаніца, ні с кім ні гаварыла пра свае думкі і мары. Адна толькі ўцеха падтрымоувала яе жыццё. У ночы, як заціхалі вавругі і пераставалі гусці і зьвінець мошкі, і толькі адны высачэзныя красуні-зоркі сьвяціліся ў небе ды часамі месяц сумным вокам азіраў зямлю, — гарэў дзесь агонь, бледны, ніразгаданы і прыемны, як і ўсе далёкае, ніясное, пйдастуннае. І блішчаў, той агонь, с-пад нізу, з нейкіх нівядомых абшараў зямлі. Вось гэты тэмны агонь і яго халодныя праменні мелі вялікае ўладарства над маладою бярэзінай. Тагды толькі чула яна, што шчасліва, тагды забывала яна і сваю адзіноту і ніпрыхільнасць сваю ў старым лесе. І запануваў гэты агонь для маладой бярозкі тую пустэчу жыцця, што ніпрыемна павела б бярозку к нагібелі, і даваў тую сілу і моц, якіх ні ставало маладому дрэву, жыццасць, каторую ні справядліва захапілі старыя дзеравякі. Вось што значыў гэты агонь у жыццю маладой бярозкі, і такая асабістасць сілы настаянчай веры.

Балото, на каторым прыгожа раскінуўся той астравок, дзе расла разам з другімі дзярэўямі і гэтай маладой бярэзінка, здавалася ні мела канца-краю; на крайней меры, найстарэйшы тут дуб, стоячы на самым высокім месцы вострава, ні бачыў граніцы гэтага балота. Само небо нават упіралася ў яго, і сонца вечарамі хавалася за яго ніагледнымі берагамі. Спрад-веку гадаваліся на гэтым астраўку розныя дрэвы. На краях адольным абручыкам цягнуліся маладыя і старыя аленыны, пусціўшы карэні глыбока на балотці. Сярод маладых і здаровых шмат было тут струняных; адны з іх лежалі на балотці, другія яшчэ стаялі, як сухотнікі, без лісьця, без галін, з абломанымі верхамі. Ці то другія дзярэўы адціснулі іх сюды, ці самі аленыны выбралі сабе месца, — ні ведаю, толькі ніколі ні смуціліся яны, а заўсёды радысна шпанацелі і дрыжалі ад шчаслівага сьмеху сваімі бліскучымі, літкімі лісточкамі, за вошта іх любілі прыудалыя сіваваронкі. Далей цягся цёмна-зялены, поле елак. Заўсёды зяленыя, важныя і строгія, як манашкі, яны былі сур'езныя і рэдка калі усміхаліся добраму сонейку. Яшчэ крыху вышэй білелі стройныя камлі прыгожых бярэзін, сярод каторых прыкідаліся ліна, граб, ясен, вяз, і ўжо на самой сярэдзіне астраўка стаялі магутныя магнаты-дубы. Як хорава было тут вясною, у майскія раніцы! Як радысна сватыкалі дзярэўы першае зьяўленне сонейка на ранічным небе! У лютыя часы, калі аленыны яшчэ драмалі ў нізіне, апанушыся легкім туманом, ўжо дубы-бацька, самы стары, тоусты і самы вялікі дуб, азалачаў свае лісьціце золатам праменняў сонца, як бы той біскун уздымаў свае адзелянне для набажэнства...

У такіх мінуці на сэрцы кожнаго, хто пазіраў на ўсе

гэта, рабілася так радысна, так светла, што хацелася пакланіцца гэтаму харакству, гэтай згодзе жыцця.

Усю гэту квэстыю заварыў на сваёй ніасцярозі досынь стаць, досынь пажылы вяз Ось як гэта ўсе вынігло.

Маладая бярэзінка расла на суседзтву з гэтым вязам. Была поўнач прад Іллею. Небо было цёмнае, ўсе закрытае хмарами, і дрыгачело час ад часу, асьвяціўшыся бліскавіцамі ад далёкаго магутнаго грому. На балотці прыветна мігацеўся той самы дзіўны агонь. Маладая бярэзінка сьмелася, сама сабе штось шанацела, і нейкая радысная дрыготка пашыбала яе. Пажылому вязу ні раз даводзілася быць сьведкай усеі гэтай дзіўоты. Ен навят памыкаўся спытаць аб прычыне усяго гэтаго, але ў дзень у яго быў свой клопат, а ў ночы смачны сон адбіраў ад яго памяць. А цяпер, абуджаны расквісьтым гулам грома, наважыўся, як сьледзе быць, пагама-ніць з гэтай начвіцаю — бярозай.

— Чаму ты ні сьпіш, дзеткі? — пытае вяз.

Бярэзінка здрыганулася зьмячэўку і прыкінулася, што нічога ні чуе і сьпіць. Ей ні хацелася ў гэту мінуціну пускаться ў размову, апроч таго, ні хацелася ей так сама раскры-ваць свайго натайнае сваёй душы. Але вяз быў ні такоўскі, катораго легка падашукань.

— Чаго ж сароміеся, служба? — прыветна прамоніў вяз: — ох, блазнота, блазнота! Ты ўглядаешся на балото, нябе цягне агонь? — Вяз памаўчаў, а потым, махнушы галінкаю, сказаў: — Гэта ні агонь.

Маладая бярэзінка пачула, як штось моцна-моцна шчаміло яе, як бы якая гадзюка абвілася вакол яе тонкаго цела.

— Ні агонь? — сумна спытала яна: — дык гэта ні праудзівы агонь?!

Вязу шкода стало беднай бярэзіны, і ен накаўся, што сказаў гэта, ды ўжо было позна варочацца назад.

— Гэта гніляке на балотці так сьвечанца. Плёнь на іх! У дзерава навінны быць дзве дарогі: адна — у зямлю, другая ў гару да сонца.

І доўга яшчэ, як профэсар які, чытаў натацні пажылы вяз. Бярэзінка ні слухала яго. Была ў яе адна ўцеха ў жыцці, і яна аказалася мыльнаго булбаткаю: была ў яе адна мара, адна найкрасьнейшая казка жыцця, і тая разбіта.

І з гэтай ночы пачало сохнуць беднае дрэво. Вечар падханіў размову сталаго вяза і разказаў старому лесу. І вялікая сварка зачалася паміж дзярэўю. Такі шум, такая сварка рэдка калі бывалі ў гэтым лесе. Навят векавечны дуб, і той увесь калаціўся і трэся адкрыку. А што ўжо сказаць пра такіх задзірак, як асіны? Камлатыя елкі накідаліся на аленыны і секлі іх сваімі калючымі лапамі; аленыны толькі адхіляліся ад гэтых аплявух і стараліся шумам і крыкам папоўніць нідахватань сілы. Усе тут гулі, шумелі, бушавалі, падзяліўшыся на дзьве палавіны.

Адны дзярэўы шумелі, што вяз ні меў права адбіраць ад бярэзіны яе радысь і разбіць яе найхарашэйшую казку жыцця, раз ен ні мог нічога даць ей у замену гэтаго; другія, наадварот, даводзілі, што вяз зрабіў справядліва, рассянушы абман і фальш, хоць гэта і каштавала жыцця беднай бярэзіны. Так і ні прышлі дзярэўы да згоды і цяпер яшчэ шумяць аб гэтым.

Тарас Гушча.

Нявольнік.

У полі, дзе раніцай сіні туман
Усе засыцілае, высокі курган
Віднеенца грозна адзін—адзінок.
На воддаль яго толькі рэдкі гаек
Нудліва ля горкі зяленай расыце
І зелянію вялай, пажоуклай цвіце.
А там сярод тонкіх балот і імхоу.
Між выспау пешчаных, крутых берагоу,
Шырокая рэчка бурліва шуміць...
Над рэчкай, панура схіліўшыся, стаіць
З дзесятка старых, расахатых дубоу.
За імі, у далі на сотню шагоу,
Разрытая часам крутая гара,—
Астатак багатаго князя добра.
На самым краю як грозна відны
Руіны развалау высокай сцяны,—
Астаткі паломанай цэгла, муроу,
А далей яшчэ цэлы рад курганоу
Убогае поле усею увакруг;
За імі расісты віднеенца луг...
І вось увесёбобраз краіны маеі.
Вярнемся-ж к таму, што мы бачым пярвей.
Стаіць сіратліва у полі курган,
Наукола яго пахіліўся бурьян
І дзікае зялёнае сплялося у нізу;
Мандровец сьняшыць ураніці сьлязу
Над прахам схаванаго у ём бедака;
Калісьці чыясь насадзіла рука
Дзьве діны у радок на магілі яго,
Паставіла крыжык адзін і усёго.
Як раніцай сонца асьвеціць увакруг
І лес, і даліны, і горы, і луг,
То слабы прамень і на лінах блішчыць,
Пакрасай чароунай лісты залаціць.
Як весіла неяк, як любя тады
Сьмяюцца мінуўшчыны даўнай сьляды.
І хочацца слухаць напеу шумных вод
Пра даўны звычай і пра даўны народ.
А вечарам месяца срэбнаго сьвет,
Як толькі зямлі пасылае прывет,—
Ой, сумна тады выглядае курган,
Каторы чуць відзен праз шэры туман!
Ён дрэмле у ціхім няведаным сьне.
Складаючы казку пра жыццё сваё.

I.

Над Немнам шырокім, на горцы крутой,
Апушчаны з рэчкі наукола вадой,
Стаю калісь замак, а у замку лет шмат
Жыю князь—ваявода, сусветны магнат.
Меу многа добра, і вельможу, і слуг
Што зробіць, што скажа,— і слава і зух.
Дзе ступіць здаровай і крэпкай нагой,
Усюды павяга абдыме яго.
А у князя—магната, ванкі таго,
Дружына адборных была малайцоу,
Што глянуці міла, адзін у адзін.
Былі у яго дочка і сын,
Каторых ен шчыра усім сэрцам кахаў,
І у хорамі пекным сваім гадаваў.
Улады князь сыну ўжо частку аддаў,
І сын у адзелі яго панававу.
Затое дачка на выданню была,
Як пекная кветка у замку цвіла
І бацьку ўцехаў бывата адной.

Спакойны ен быў, як гуторыу з дачкой.
І дачка ж была,—ну, краса, ну, яна!
Як сьветлыя мары вясновага сна,
За ясны дзень майскі, за сонца ясьней,
За радасьць кахання, за шчасьце мілей,
За першую зорку на небе начным,
За сонца праменьні паўднем залатым.
Бывала, як толькі настане вясна,
На гавак выходзіць штодзённа яна.
Адна-адзіночка у красылі сядзіць,
На шумную рэчку панура глядзіць;
І думкі адна за другой у галаве
Таемныя ўюцца трывожныя у яе,
І снілі вочкі так лзіуна блішчачы,
Што трудна таемнасьць у іх адгадаць.
А штосьці таемнае есьць у іх, есьць,—
Ці радасьць, ці мукі, ці горо, ці злосьць,
Ці просьба,—ніколі ніхто ні ўгадаў.
Хто княжну убачыў хоць раз і спазнаў.
Часьцей у ясны дзень выхадзіла яна,
Чароуная, пекная, быццам вясна,
І толькі ж, як вечэр зямлю адзеваў,
Кагось яе голас сярэбраны зваў.
Часамі у сад выбегала яна,
Хадзіла там доўга, між ліпаў адна,
Чэкаючы раней на небе зары
І дробныя сьлязы цяклі па твары:
Ці жалёба была то у душы маладой,
Ці злыбеда с чорнай панурай нудой,
Ці казкай кахання дышэла яна,
Ніведамых думак-жаданьняў паўна.
Дышэла каханнем і шчырым такім,
Што нават жыла яна ім, толькі ім.
Гарачае сэрца у княжны было,
У ім шчырым ліхое ўсе адцвіло,
Ні мела ні каплі таго яна у ім
Цямней што за пямень, пахмурней за дым.
А думкі, як сонца, зілі у душы,
Шэпталіся ў ёй як вятрыско у цішы.
Здаецца, каб скрыдлы ёй даў яшчэ Бог,
То анела б кожны убачыць у ёй мог.
Яна паляцела б у нябес вышыню,
На зямлю прынесла бы прауду адну.

Вось гэткую дочку той князь себе меу.

Яна разважала увесь яго гнеу.
Што добрае ждала ад князя таго,
Хто мог ні паслухаць на момэнт яго,
Як шаблю, бывала, ен у злосьці бярэ
І ходзіць адзін злуючы па дварэ;
Праціўніка мусіу князь кроу праліваць
І у гэтым душою сваёй спачываць.
На шыю кідалася бацьку тады,
Прасіла яго ні чыніці бяды,
І бацька, кахаючы шчыра дачку,
Адходзіць спакойны і ціхі у моучку.
Бывала, як поплавам княжна ідзе,
Бягучкі зрывае, вяночкі пляце
І звонкую песьню так дзіуна пьне,
Што проста замерці гатоу ад яе.
І кветкі і песьні любіла княжна,
Ды вечарам толькі пьне яна.
Вяночкамі тымі, што с кветак пляла,
Пакоік свой пекны увакруг абвіла.
Любіла у поудзень сядзець для вакна,
Глядзець як сьмяецца, жартуе вясна.
Як лес ажывае, як рэчка шуміць,
Як вечэр лісточкамі ліпаў шапціць.

Любіла аб шчасці падумаць пад час,
Ханелася мець яго ёй хоць на раз;
Ханелася зьведань яго і спазнаць,
Як шчырай душою кагось пакахаць.
І была княжна у адзіноці адна,
Вяночкі свае палавала яна,
На кветкі спадала сьляза, як раса,
У вяночку вілася на плечках каса.

І гэтак пасьмеаўся сібэрва з яе...

Спазнала, знайшла яна шчасьце сваё
Але ні было яно ясным, жывым,
А хмурым і чорным як пямень, як дым.
Як радасьць нуду праганяе сабой,
Як рана змагаецца дзень з цемнатай,
Змагаўся у марах апошняго сна
З зімой—ліхадзейкай багіня вясна.
Прагнала яна яе хмурую цень,
На варту паставіла радасны дзень,
Агістае сонца сусьціла з высі...
Жывей зашумелі старыя лясы,
Сьнег згінуў, чарнеюць і сохнуць паля.
Да жыцця вярнулася рантам зямля.
І вось надыходзіць прасьветлы, як рай,
Шчаслівы, чароуны, жывы месяц май.
Пахучыя кветкі увакруг зацвілі,
Безграшныя думкі у душы заляглі.
Запахлі і дрэўцы ўсе і кусты,
Пакрызлі на-нова іх, голых, лісты.
А у замку, дзе княжна жыла наша ў том,
Інакшым жыццё пацякло чэрадам.
У садзе што дзень шмат было веселяе,
І князь аддыхаў там з дружынай сваёй.
Раз вечарам цемным для рэчкі крутой,
Куды цягнуў замкавы сад паласой,
Глядзець на лагі і на рэчку адна
Хадзіла ўсю ноч маладая княжна.
Пры месячным бляску вод гоман-напеу,
Стаіўшы у душы нейкі жал, якбы гнеу.
Усе слухала доўга і вочкі сьлязоў
Сьвяціліся чыстай, крыстальнай вадой.
То плакала радасьць у душы маладой,
Васкросшая з ранняй чароунай вясной,
І гэтая радасьць сплялася з нудой,
Аблілася чыстай, срэбнай сьлязоў.
Агістая зорка на небе узыйшла.
Ой, пекная княжна у час гэты была!
Шапковыя косы паўзлі па плячах,
Агонь нівадомы сьвяціўся ў вачах.
І месяц свой бляск на твары адбіваў,—
Ён чыстасьць дзявочу ўсяму адрываў.
І ліўся той сьвет па твары, па грудзях,
Па роўнаму стану, па белых руках,
Ад рэчкі зьвярнулася княжна у сад
У думках жадаўшых, ой, меючы шмат.
Пад кветнік падходзіць, аж цень у далі...
І смутак с трывогай на сэрцы ляглі—
— «Хто ходзіць так позна, гэі, хто там такі?»...

Я бачу, відаўна хадзіў ля ракі,
Гэі, хто там?» Пачула зьнячаўку княжна
І ўся задрыжала у трывозе яна.
Аж вочы бліснулі іначэй у яе.
Вось бачыць яна, хтось ідзе да яе...
Дзе дзецца—ні знае... Сама ні свая.
— Гэі, хто там?...—Зноў голас.
— Ніхто, гэта я.—
Спужаўшыся, ціха прамовіць магла,

І жудзь у душы маладой залягла.
У вачах пацямнела... Схіліў галаву,
Безсільна ўпала у той час на траву.
З дружыны княжое на ночны дзор
Шмат слуг выхадзіла на двор, і у сад,
Бо гэты прыказ князь дружыні аддаў.
У гэтую ж ноч на дзоры стаў
У садзі Андрэша празваннем ліхі,
Хлапец малады і прыгожы такі.
Тры год у замку ен у гэтым пражыў,
А сам ні тутэйшы, чужы ен сам быў.
С пад Прыяцігдзесці яго князь панаў
Як болей улады сабе здабываў.
І певны ж Андрэй быў, адзіны ад усіх:
С пад вое накручастых, белявых, густых,
Бланкітныя вочы пізаным агнем
Свяціліся дзіўна, глядзе ен арлом,
Ні хмуры броу цемных ніколі, ніяк,
Усюды быў першы адважны ваяк.
У чужыні усіх ен братамі лічыў
Усім ен аб згодзі усягды гаварыў.
У душы ні хаваў дзікай здрады змяў
Ды шчыра кахаў ен радзіну сваю.
І князь яго дужа такі шанаваў,
На варце заўсёды с сагласу стаўляў,
Умеў наравіць яму гэты Андрэй.
Бо ведаў, што князь яго с славай сваёй
Нізкай навагі ні меў ні к чаму.
Як злосьць надыходзіць бывала к яму.
Засмуціцца князь, цісьне рукі сільней,—
Умеў разважаць яго у смутку Андрэй.—
Хоць у сэрцы у хлопца нягода жыла
На тое, што маладасць марна прайшла
Далека ад дому, але усягды
Змываў яе хваляй ен чорнай нуды.
Эх, многа прыязні было у яго,
У жыцці асталася шмат слуг праз яго!
Як гневаўся князь на каго, то Андрэй
Стараўся прасіць яго шчыра скараць;
Зьвертаў князь увагу на просьбу яго,
Бо болей любіў із усіх аднаго..
Дык вось які, бачым, быў гэты Андрэй..
Цяпер жа да саду заглянем скараць.
Да княжны ен сьмела талы падыйшоў.
І так, як на траўцы лежачай знайшоў,
Нагнуўся над ёю, у вочы зірнуў,
За белую ручку ўзяў, панягнуў.
Тут страх нейкі смутны яго агарнуў.

Назад абярнуўся, наукоза зірнуў..
Адзіны толькі вецяр шумеў у кустох,
І доўга хлапец сказаць слова ні мог.
А тут перад ім адзіночка-адна!
Як лісьцік асенні дрыжала яна.
Ні знаючы чымсьці віну адкупіць,
Прад ёю у раздумі Андрэша стаіць.
Хвіліна спакою—і сілы ізноў
Вярнуліся да хлопца, а страх адышоў.
— Эй, стыдна, каб я засмуціўся, сьмеляк,—
Падумаў і цішчу адоўся сям-так,
Зьняў шапку, прыгладзіўшы кудры рукой.
Інчэ абярнуўся, зірнуў за сабой;
Нарэшці хусцінку с кішэні дастаў,
Адкашыляўся глуха і ціха начаў:
— Ах, ясная зорка, ах, княжна мая!
Шмат маю ніны перад княжнаю я.
Зьлітуйся над бедным слугой, пашкадуй,
І у небі адплату сабе аблюбуй.
Ой, знаю, я многа віновен у тым,
Што у садзі на варце, у часі вачным,
Спадохаў зьячэўку княгіню маю—
За тое сябе ей на суд аддаю.
А болей я вінен, шмат болей у тым,
Што думкам княгіні прашкодзіў сьвятым.
Вось, ясная княжна, стаю прад табой:
Скажы адно слова, растану з зямлей,
Як маецца у сэрцы у княжны мае!
На слуг сваіх жаласць, то думкай сваёй
Ніяк ні міне яснай княжны слуга,
Як шабля яго ні міне варага.
Зьлітуйся над бедным, прасіў бы усягды.—
— «О, не,—ні жадаю табе я бяды,—
Прамовіла княжна у той час да яго:—
«Пакінь, маладзец,—слухай слова майго:
Слуга ты дасціпны, цябе ні віню;
Сягодня ўсю ноч на табе ні засну.
Шмат, бачу, ты зьведаў у жыцці ўсяго,
А я,—я ні маю нігдзе ні каго,
Каб усе, што у грудзях набалело маіх,
Схіліўшыся, шчыра у цішчу да другіх
Усе вымавіць; ночку бы с кім скаратаць,
Пра сьлёзы свае і пра жаль разказаць.
Ні жалей, што кінулі думкі мяне:
То думкі благія, нуда на вясне,
Што пройдзе, праміне, унячэ ад мяне.
І гэтыя думкі, як мары ва сьне,
У іх сохну, нуджу я адна дзень у дзень;

І сэрца заслала мае, быццам цень,
Халодная горэсьць і жудзь, як зьмел,
У іх маладасць трачу дарэмна ўсю я.
Дык вось яны, бачыш,—ўсе думкі мае.—
«Ой, княжна, дык думкі ж мае, як твае...
Пазволь перабіць мне размову тваю.
З гарачай надзеяй на тым я стаю,
Што зьмяняцца, стануць жывей і асьвей
Памурныя думкі,—адмовіў Андрэй,—
«Загляне, як з неба, агонь залаты
На рой іх шчаслівы, прыемны, сьвяты
Праменні надзеі і веры на іх...
Я буду заступнікам думак тваіх»—
Андрэй замаўчаў, і на сэрцы у яго
Застыла адвага зухвальства ўсяго
І мятва і млосна зрабілось у грудзях,
У душы прамігнуўся ніведамы страх.
— «Што будзе тут далей?—падумаў
хлопец:—

Які то тут выйдзе, ні зваю, капец.—
І вочы спусьціўшы, ен у зямлю глядзіць
Аж чуе: «Даволі, хлапчына, тужыць!
Я, бачу, запну ты саўсім, абамер.
Хто ж можа падслухаць наш тут разгавор?
Адзіны толькі вецяр, што шэпча у кустох
Ды рэхо у старых на-пад рэчкай ляс-х.»
Так княжна гаворыць да хлопца таго
І робіцца легка на сэрцы у яго.
— Гэй,—думае ен:—прападзі удапец.
Што будзе, хай будзе! І княжні хлапец
Празрыста на момэнт у вочы глядзіць.
За руку, ухваніўшы, нісьмела дзяржыць.
Хвіліна—і ўжо ен прыпаў да грудзей...
— «Цалуй мяне, хлопец, цалуй агнісьцею!»
І княжна за шыю схваціла рукой
Прыгожаго хлопца...

... Так ранінай вясной
Зьячэўку пралецца з гары ручаек,
У траве закрусе пралескі-цвяток;
Так ранінай хмурай іскрыста блісьне
Румянае сонцо, так рэчка засьне
У ціхім спакою чароўнаго дню,
Так раптам із дыму праменні агню
У часі пажару на небі расьце
І страхам і пекнасьцю дзіўнай пьвіце.

(Продолжение)

Ф. Чэрнышэвіч.

Голад.

Голад — ніадхільны мой кампан, мой прыяцель стары!
Ты моцна учаніўся за дружбу нашу і ні хочаш пашукаць
сабе каго-небудзь іншаго,—ні йначай я вельмі упадабаўся
табе, пакорна нясуць тваю страшэнную апеку, твой цяперашні
ні і даўнейшы зьдзек над усім маім жыццём. Ці ж ні пара
ужо табе адыйсьці ад мяне? Я аддам табе ўсю крыўду сваю.
Ніхай будзе яна табе жонкаю. Ні вяжы міне, я вольным ра-
дзіўся, я люблю волю і ёй ахвярую ўсю маю моц, я пачну
біцца с табой ні на жыцце, а на сьмерць, каб скінуць тваю
апеку так лішняю, так ніпатрэбную мне.

Ах! які ты ліпкі, як цісьнеш грудзі мае, як сушыш мае
вусны,—хіба задушыць міне хочаш, каб я больш ні жыў. Ой,
як ты абрыд мне, як даўно я цяпляю ніпатрэбную знаёмасьць

с табой. Інчэ малюсінькім, як чэрвяк, лежучы ў калысцы
на полі, дзе матка мая гадала міне, жлучы разам с тым
сьпеўлае жыто, каб абараніцца ад цібе, каб ні ўлез ты зімою
у бедную хату нашу,—інчэ тагды, у першыя годы жыцця
майго, я енчыў ад страху, як зьвісала нада мною худая ру-
ка твая. Матка была занята гарачаю жнейскаю работаю, яна
ні мела часу сядзець каля калыскі мае, ні мела часу што-
мінюты праганяць цібе ад міне. А ты, як шалены, маніўся
выцягнуць дзіцячую душу маю з маленькаго, нідужаго цела.
Я енчыў — ты усьміхаўся, нібы дурны. Падрос я, паступі-
ком стіў, вясельшым, дужайшым, а ўсё ж трэ́ было ад цібе
бараніцца ўсё лето, пасучы скаціну. Мусіў пасіць а торбачку
с хлебам, с кавалачкам сыра, або сланіны ці чарачкай мас-
ла, каб ні баяцца цібе. А ты сачыў міне, як воўк авечку, і
калі-ні-калі паказваўся на мае вочы. А як прыходзіла зіма
ды аддавалі міне у школу да чужое вескі, у цесную, як

склеп, хатку беднае ўдавы-п'яніцы на кватэру, — тады ты перыўся, хапляючы міне.

Навука лезла ў галаву маю, яна і так сушыла магі мае; любіў я кніжкі і так чытаў іх, што запамінаў ні раз аб ідзе. А іда мая была простая — бульба садовая ды кавалак чорнага жытняга хлеба. Яны памагалі мне праганяць цібе. А як пушчалі міне да хаты на свята, хапляў я сапачкі з малодшым братам ды каталіся мы з ім па вуліцы, або с прыгорка на выган, з рання аж да вечара, запамінаючы, што даўно ўсе паналуднавалі. Ты быў рад, але ж мы ішлі у хату і, добрая мама наша, пасварыўшыся крыху, карміла нас, і мы цібе ні баяліся. А калі пажар зьёў усе дабро бацькоў маіх, ты думаў замарыць усю сям'ю нашу, але добрыя людзі выратавалі нас сваёю дапамогаю і ахвярамі. Вырас я, і у горадзі службу знайшоў. Думаў: вось калі адкараскаюся ад цібе. Але ж не! Ты пасмеіваўся, як я мусіў жыць у пемнай бабоўцы ўбогае кватэры стоража. Ты пачаў тут да міне зашчыцца і так і гэтак падманваў маладую душу, каб я патраціў нівялічкія грошы свае на цацкі. І я тады слухаў цібе, — купляў сабе гармонік, або аддаваў канейкі на тое, каб увайсці ў садок мястовы, дзе блішчэлі электрычныя агні ўсякіх коляраў, усіх гатункаў, іграла музыка, падліліся і стралялі ракеты, уздымаючыся у вышыню, грукаталі фэйерверкі, паддымаючы у гару мільёны рознакалярных іскраў — і ты на бляск гэты падманваў міне, вырываючы з рук маіх ніперачытаную кнігу, ніданісаныя думкі, ніскончаны верш, ніразлучную аіру. А потым, як ашуканец, ты зноў рагатаў, пазіраючы, як сьціскаліся зубы мае, жадаючы грызці.

Адзін раз ты моцна ўпцяміў міне, і я гатоў быў пятаю пакінуць на шыю сабе і загубіць сёбе, абы ні пакарыцца табе. Выратаваў міне бедны добры жыхар, пазычыўшы мне на павор цукру і абаранкаў, што меліся ў яго нівялічкай крамлі. І усюды, куды б ні ступіў я, ты, як зьвер, без устыду пільнуеш кожны крок мой. Праз маленькі кавалак часу, у каторым я меў шчасце бадай што саўсім забыцца аб табе, забралі міне на вайну. Во калі ты абрадаваўся, пачуўшы свята свае! Але ж ні буду гаварыць аб гору маём: я быў там ні адзін пад гразою твае касцюстае маучалівае сьмерці.

Прайшоў і гэты час. Я думаў спакойна адпачыць ад пякельных жахаў вайны і у ціхэй вёсцы знайсці сваю долю, крыху шчасця. Ты прышліў міне да галоднага шумлівага гораду, дзе пануе, як дэспот, як царица далекіх мінулых

сталенняў, твая маладая сястра — шалёная дарагоўля. Ні да чаго яна нават даступіцца ні дае. Яна рада, што вакол нас яшчэ гудзе старая-старая прыцелька твая, — дзікая безлітасная вайна.

Ах, міла стары кампан мой, нідэступны мой дзядзька сівы, ніхайны голад! Паглядзі, я ўжо ні злую на цібе; я спадзяюся, што даволі табе цяпер прыцэлеў і без міне. Галінь, навокала жывуць твае пакорныя рабы, над усімі ты пануеш цяпер, і мае горо мо й ні горшае, як іх горо. Над горадам распасцірае ачельскія крылі свае жыццёвая вясна. Залатое соўнейко разлівае па зямлі чароўны сьвет свой і цяпло. Выскачыўшы з зямлі, вітае іх мідан зялёная трава. Уся прырода сьпевае вакол гымні наступаючаму маю, радзіцелю расьвіўшага жыцця.

Я хачу ўстрыжыць маучалівыя струны разбітае скрыпкі мае. Голад, даўнейшы прыпелі мой, я нінавідзеў нябе столькі гадоў! ні шанаваў нават сівую старасць тваю. Дык паслухай жа ты малебную музыку маю. У ёй скарга і просьба, у ёй жалі і надзея, у ёй вечная думка мая зазвініць і прошласць прачнецца і таёмнасць ніведомай туманнай будучыны выплывае, як месяц, каб асьвятліць безнадзейную душу маю і да шчасця дарогу прабіць. Не, сьмяешся ты, як і даўней! Ты, як і даўней: ні цікавіць нябе песьня мая, ні трыжыць нябе пякельны боль мой. Ты глухі да ўсяго, што дзеенна у душы маеі. Нідобры ты!

Вунь босая жонка мая жаласліва паглядае на міне. На што ты мучыш яе маладое сэрца? На што зацягнеш яе шчырае да міне каханне? Чаго сьмяешся ты над доляю нашай? Сідэражыся! Абсе мы маладыя, дужыя, — мы ні паддамося табе, мы ваевань можам с табою. Пракляты! Пакінь цесны, як норка, пакоі наш. Ідзі сабе у багатыя хаты! Там ні знаюць цябе, і ты там ніколі ні быў, ні гасьціў. Ні ўсе ж людзі знаюць цябе. Ёсьць сытыя, пільнуючыя аб нішчасці і горы другіх. Іх поўныя жытэ на сон іх маіць, каб жыццё іх ляцела лягчэй, лагодней. Безлітасны голад, чаму ты ні там?..

Краўцоу Манар.

Бібліяграфія.

Сараваздача аб «Граматыцэ беларускай мовы» Б. Пачобкі.

Камісія Беларускага Навуковага Таварыства у Вільні, выбраная на засяданні ўраду Т-ва 1 мая 1918 г., прагледзіўшы «Граматыку беларускай мовы» Б. Пачобкі (Вільня, друкарня «Гоман», 1918), прыйшла да пераканання, што кніжка гэтая ні можа служыць да навукі беларускай мовы як у пачатковых школах, так і наогул, а тым больш ні можа быць прынята ў аснову пры ўкладанні школьных падручнікаў дзеля ніжэйшых прычын.

Глаўная задача пачатковай школы — навучыць далей правільна пісаць (Rechtschreibung) у роднай мові. Аснову гэтаго ў беларускай мове становіць фо-

нетыка. Тымчасам у «Граматыцэ» Б. Пачобкі такога аддзелу зусім німа. «Граматыка» Б. Пачобкі мае на мэці толькі сыстэматызацыю граматычных форм і зусім ні дапасавана да практычных задач пачатковай народнай школы. У ёй німа ніякаго практычнага матэрыялу для вучняў, і навучыць правільна пісаць яна нікога ні можа.

Ні кажучы аб палічаных дробных нідачотах «Граматыкі», каторых усіх пералічыць нельга, найбольш кідаюцца ў вочы гэткія пагрэшнасці, якія зусім абезцэніваюць паміненую кніжку такжа і як спробу сыстэматызацыі форм беларускаго языка:

1. У аддзелі «Чынік»:

Стр. 6. — Многаразны від ад слова «рабіць» паказан «рабляць». Тымчасам такой формы ад слова «рабіць» у беларускай мові зусім німа: гэта — штучны твор аўтара.

Там-жа. — Паказаны тры формы будучаго часу: будучы, будучы далшы і *будучы прошлы*. Для апошняй дадзен прыклад на стр. 13: «я буду ўзаўшы». З гэтаго можна дадумацца, што справа ідзе ні аб нейкім зусім нілегічным паняціі «час будучы — прошлы», а аб закончаным відзе «будучаго далшаго». Наогул-жа, форма гэткая ў беларускай мові ні ўжываецца, спатыкаецца толькі часам у віленскім месцовым беларуска-польска-літоўскім жаргоні і, як норма, у граматыцэ мейсца менш ні ў якім здарэнні ні можа.

Стр. 7. — § 11. У беларускай мові для 3-й асобы адзіночнаго чысла цяперашняго часу ёсць 4 формы: ё, ёсь, ёсьць і ёсьцяка, — якія становіць адмены адной аснаўной формы: ёсьць. Для іншых асоб цяперашняго часу формы ад чыніка «быць» утрочаны. Тымчасам аўтар «Граматыкі» надумаў штучна запоў-

ніць гэту ністачу: ён 4-ы формы 3-й асобы і выдуманую ім жа пятую распісаў на ўсе тры асобы адзіночнага і множнага чысла гэтак:

Адзін. ч.	Множн. ч.
1. я ё	мы ёсьць
2. ты ёсь	вы ёсьце
3. ён ёсьць	яны ёсцяка

Стр. 10. — § 12. Пры раздзеле чыннікаў на 2 кон'югацыі за адзнаку 1-й кон'югацыі аўтар устанавіў акцэнтаванае *е* перад асобным канчаром 2 ас. адзін. цяпер. часу, а 2 кон'юг. — *і* або *ы* Чыннікі, якія маюць адзнаку кон'югацыі безакцэнтавае *е*, у класиф. п. Пачобкі мейсца зусім ні знайшлі. «Дзеля прастаты» п. Пачобка перакручвае гэту адзнаку на *і* або *ы* і далучае гэту групу чыннікаў да 2 кон'юг. Гэтае словы: *кажу*, *ха-чу* і інш., для каторых п. Пачобка дае форму 2 ас. адзін. ч. цяпер. часу: *кажыш*, *хочыш* замест — *кажаш*, *хочаш*, а так сама *ляту* павінна паводдуг «Граматыкі» мень у 3 ас. множн. ч. канчар *аць* або *юць*, — а напраўдзі канчаюцца на *уць*: *кажуць*, *хочуць*, *лятуць* і т. д. Ясна, што класифікацыя п. Пачобкі аказваецца зусім фантастычнай.

Стр. 13. — § 13. Формы «будучага дальшага» часу віду *скончанага* ад слова «браць»: *узяціму* — зусім німа. Тымчасам гэта форма даецца аўтарам, як прыклад кон'югацыі. Наогул, гэтая форма скончанага віду німагчыма ні ў якой славянскай мові.

2. У аддзеле «Іменнік»:

Стр. 20. — § 17. Пры раздзеле іменнікаў на дэклінацыі, аўтар зусім выкідае вялікую групу іменнікаў сярэдняга роду на *мя* (імя, племя, семя, знамя і т. д.), якія належаць да 4 дэклінацыі.

Стр. 21. — § 18 (абмылковая нумарацыя 19). У прыкладах дэклінацыі 1-й адмены, да каторай належаць іменнікі ім мужчынскага, так і сярэдняга роду, аўтар німа ні канчароў, ні прыкладаў іменнікаў сярэдняга роду.

3. У аддзеле «Займак»:

Стр. 24. — § 22. У тлумачэнні, што такое займак, аўтар кажа, што ён «ужываецца дзеля замены іменніка». Гэта — ніправільна. Займак можа заменіць як іменнікі, так і лічэбнікі і прыметнікі.

Гам-жа. — Пры класифікацыі займакаў аўтар форму другога прыпадку адзін. і множн. чысла *асабовых* займакаў 3 асобы (яго, яе, іх) адносіць да класу займакаў *належаюцца* і далей (стр. 25 — § 24) заяўляе, што яны *ні падлегаюць дэклінацыі*.

Гэта — найбольш яркі прыклад пізнавальнага аўтара «Граматыкі» з якой не будзе граматыкай наогул.

4. У аддзеле «Прымак»:

Стр. 35. — § 38. Аўтар кажа: «пры іменным і зробным прыпадках прыіжкі ніколі ні ставяцца». А на чароднай старонцы ў тым-жа § прыводзіць *тры групы* займакаў, каторыя *ужываюцца пры «зробным» прыпадку*.

5. У аддзеле «Лічэбнік»:

Стр. 33. — § 36. Лічэбнікі ад 11 да 20, як лічэбовыя, так і парадкавыя дадзены ў перакручанай форме: замест *адзінаццаць*, *адзінаццаты* і т. д. аўтар піша: *адзінацаць*, *адзінацты* і інш., хаця падобных форм беларуская мова ні знае.

Транскрыпцыя (правопіс) наогул ніпаслядавальная, і нельга знайсці тых асноў, на якіх яна апіраецца. Яна рэзка праціўна таму правопісу, які праводзіць ва ўсіх беларускіх школьных падручніках і якім кіруюцца ўсе беларускія аўтары. Напрыклад «акаанне» безударнага *о* ў канчарох іменнікаў 2 прыпадку множн. ч. (*ау*) праводзіцца побач з захаваннем таго-ж безакцэнтавага *о* ў канчарох 2 прып. адзін. ч. прыметнікаў мужч. і сярэдн. роду (*аго*). Яшчэ больш ніпаслядавальная акаанне безударнага *е*. Замест «акаць» безакцэнтавае *е* у чынніках — паводдуг п. Пачобкі — пераходзіць у *і*, а ў іншых частках мовы гэтага аўтар ні праводзіць. Тымчасам «іканне» — гэта правінцыяналізм, але там дзе ён сустрачаецца, яго можна бачыць ва ўсіх частках мовы, а ні ў адных толькі чынніках.

Праз усю кніжку чырвовай ніткай праходзіць тэндэнцыя да *польшчэння* беларускай мовы. На першым месцы стаіць сістэматычнае заціранне адзіё з найбольш характэрных адзнак беларускай мовы: удваенне ў іменніках сярэдняга роду — зборных і вывадных ад чыннікаў 1-й дэклінацыі і ў чысленых іменніках 2-й дэклінацыі апошняга перад канчаром мяккага сугалоснага. Замест: *злучанне*, *схілянне*, *названне*, *парушэнне* і т. д., а такжэ *судзьдзя* і т. п. — п. Пачобка піша: *злучане*, *схілане*, *назкане*, *парушэне*, *судзья* і інш. Такое скарачыванне канчароў — адзнака чыста польскай. На беларуску пішацца *нне*, на расійску — *ніе*, на польску — *не*.

Парадкавыя лічэбнікі ў «Граматыцы» п. Пачобкі: *адзінацты*, *дванацты*, *трынацты* і т. д. — гэта так сама папсаваная чыста польская форма: *jedenasty*, *dwunasty*, *trzynasty* і т. д. На беларуску-ж гэта будзе: *адзінаццаты*, *дванаццаты* і т. д.

Сустрачаецца ўрэшні палы рад чыста польскіх слоў: *дашы* [замест *далейшы*], *вэдле* і інш.

X.

КРОНІКА.

Сучасныя ніпаразуменні. Удэкачы-беларусы з Гродзеншчыны і Віленшчыны часта прыходзіць у Народны Сакратарыят скардзіцца, што, пры выдачы ім пасьведчэнняў, польскія, літоўскія і ўкраінскія арганізаваны далучаюць іх да свае нацыянальнасці, ні гледзячы на тое, што яны прызнаюць сябе беларусамі і лічаць свае губэрні належачымі толькі да Беларусі. Канцэлярыя Народнага Сакратарыяту апошнім часам робіць заходы дзеля высьвяснення гэтых ніпаразуменняў, тым больш, што пасьведчэнні, выдаваныя Польскімі арганізацыямі, занатта ўжо дэманстратыўна прылучаюць і мейна гэтыя губэрні да Польскага караўства.

Нямецкія выданні а Беларусі. У адчыненых у Менску двух кніжных нямецкіх крамах маецца шмат розных выданняў, — кніг, альбомаў, мап, і датычных Беларусі, у нямецкай мові. Выданні гэтыя мастацкі зроблены і маюць вылікі інтэраса для беларусаў, тым больш, што ў расійскіх выданнях нічога падобнага ні было, а што калі пісалася а Беларусь, то ўжо даўно распродана.

Закардонная прэса у Менску. У Менску рэгулярна [на другі дзень пасля выхаду] атрымліваюцца закардонныя нямецкія, польскія, жыдоўскія і беларускія газеты з Вільны, Беластоку, Варшавы, Чэнстахову і больш за 20 розных нямецкіх і аўстрыйскіх газет с «Форвэртсам» у тым ліку, а так само многа ілюстраваных журналаў. У нямецкіх кніжных крамах прадаюцца і беларускія выданні з Вільны.

Рада Старэйшых Рады Беларусі. Рада Старэйшых (сен'юран-конвонт) Беларускай Рады зложена ў гэтакім складзе: ад прэзідыуму — увайшлі — Я. Варонка, І. Серада, А. Лусьвік, М. Касцюк; ад фракцыі беларускіх соцыялістаў — А. Смоліч, Я. Лёсік; ад фракцыі цэнтры — Р. Скірмунг, А. Уласаў, П. Алексюк, В. Падлеўскі; ад фракцыі — с. р. — Ф. Грыб і А. Пашковіч.

Статут Рады Беларусі. Апрацоўваецца Статут Беларускай Рады, каторы будзе рэгуляваць права і абавязкі Рады, а так само узвешныя стасункі, як заканадаўчага цэнтральнага органу, да губэрнскіх, павеятавых і валастных рад.

Паводдуг Статута, прадстаўнікі правінцыяльных рад і дэлегаты розных інстытучыні ні менімуць права рабіць даладу аб сваёй рабоце на мейсцах у Радзе, а павінны будучы шыкадаць свае даручэнні прэзідыуму Рады.

Чарговы сход Рады. Чарговы сход

Беларускай Рады адбыўся 14-го мая. На нарадзішны дзень стаяло: адстаўка сакратарыята першага складу, выбары новага паводлуг габівэцкай сыстэмы і выбары прэзідыума Рады. Адстаўка сакратарыята прынята, зладжэнне новага — даручана п. Р. Скірмунту, прадстаўніку цэнтру Рады.

Патаёмнай падчай галасоў прэзідыум Рады выбраны ў гэтакім складзе: старшыня Я. Лёсік (кандыдат соц. апар. злучан.), таварышамі старшыні — А. Смоліч (канд. соц. апар. злучан.), і А. Уласаў (канд. цэнтру); пісары — Н. Крэчэўскі (канд. злучан. соц. апар.) і С. Ленкоўскі (канд. цэнтру).

Заступаючы мейсцо старшыні, рады Я. Лёсік у сваёй кароткай прамове, паміж іншым, сказаў: «Прымаючы на сябе ў гэты нізкі і трагічны час для нашай Бацькаўшчыны збавіцкі старшыні такой дзяржаўнай установы, як Рада Б. Н. рэспублікі, я мушу зазначыць, што нашаю мэтай і сьвятым нашым задамнем павінен быць дабрабыт нашага народу, — той дабрабыт, каторы, само сабою разумеючы эканамічны росквіт, ні можа здзейсньніцца без культурна-нацыянальнага развіцця і яго нізалежнасьці, а культурна-нацыянальная нізалежнасьць і яе поўнае развіццё, у сваю чаргу, ні можа здзейсньніцца без дзяржаўнай нізалежнасьці Беларусі. Такім парадкам, культурна-нацыянальная і дзяржаўная нізалежнасьць Беларусі — вот наша мэта, наша сьвятое заданьне і той глаўны грунт нашай чыннасьці, с каторага мы ніколі ні саступім.

Дазвольце ж, панове радні, пажадаць мне, каб Беларуская Рада стала тою дзяржаўнай, рэальнай сілай, якая належыцца ёй, як прадстаўніцы вялікага і слаўнага ў мінуўшчыні, многапакутнага і завіналага ў сучаснасьці, дзесяцімільённага, беларускага народу».

Беларускія «большэвікі» Жменька беларускіх работнікаў, пакрыўджаная адхіленьнем ад іх большасьці беларускіх арганізацый, пашла «на службу» да вялікарускіх большэвікоў. Рада народных камісараў Вялікаросіі выдала ім каля 100 тысяч рб. грошай на выданне газэты «Дзінніца» і на арганізацыю нацыянальнага камісарыята ў Маскве. Уплыў гэтай большэвіцкай установі пашыраецца на Смаленшчыну і Віцебшчыну, але жаднага значэння ні мае.

Большую частку сваёй працы сябры беларускага большэвіцкага камісарыята — п.п. Жылуновіч, Чэрвяк, [каторы чамусь называе сябе — Чэрваков], Скарынха і іншыя, — аддаюць тыднёвай газэце «Дзінніца», дзе без перастанку пішуць усеважкія брыдкія нагаворы на цэнтральныя беларускія арганізацыі ў Менску і

Вільні, а так само робяць даносы ў сваёй газэце на асобных дзеячоў і заклікаюць сваіх чытачоў «кь борьбь» з імі і т. пад.. І ўсё гэта за колькі тысяч рублёў і далека ад беларускага народу і ад цэнтру беларускага культурнага і дзяржаўнага жыцця.

Бзікаваты.

Ну, і удаўся ж наш Ігналя!
Пасачыў усіх па крошчэ.
Ніздарма яго празвалі
«Бзікаватым» у нашай весцы.
Дзед Яхім — вы пэўня чулі? —
На адно глухі быў вухо,
Зросшысь пальцы у бабулі, —
Тыя ж вады і у зуха!
Бацька, Сідар, меў горб лоўкі,
Без броу вочы мела маці,
Нос крывы быў у залюкі, —
Ен усіх сабраў багаці.
І глухі, і зросшысь пальцы,
І гарбок з гарбуз пудовы,
І павекі, як-бы с шмальцу,
І нос скрыўлен да паловы...
І вось гэты зух-калека.
Бзікаваты і нішчасны,
Снуець думкі чалавека
Аб быт лепшы, аб быт ясны.
Уздумаў у шчасьці праканацца,
Мо' і пашэнціць — хто згадае?
Скрозь стаў пільна прыслушацца,
Хто пасагу болей мае:
Ці Крыстына, ці Альжбета,
Ці Матрона Юзюкова?
Зьняхаць толькі хлопцу гэта,
А там больш ні трэ' ні слова:
Час цяпер на хлопцаў трудны,
Дык і ен у ацэнку пойдзе.
Хтось ачысьціць камень брудны
І брыльянт мест камня знойдзе.
Горб ні сказа і ні вада, —
Дурань з горбам ні бывае.
Гэтым мартвіцца ні нада, —
Так Ігналя раздумляе —
Нос крывы — ізноў ні дзіво,
Гэткі й пісар нават мае,
Для таго-ж — живець шчасьліва,
Ні стыдзіцца й ні скрывае;
Мае жонку, дзетак трое,
Аж зайдросна — рад прызнацца.
Дык за што-ж і за якое
Мне без жонкі век бадзяцца?!

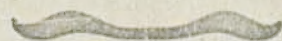
Ды абдумаўшы ўсе гладка
І абнюхаўшы ўсе тонка
Прысудзіў Ігналь: «Агатка
Мне павінна быць за жонку!»

А Агатка — каб вы зналі —
У весцы першая дзяўчына,
І, каб жонкай быць Ігналю.
Дык ні было й успаміну.
Дзе там — гэткая ніудача;
Глянеш толькі — у холад кіне.
Праз вар'яцтва — ні іначай,
Сваццю шле Ігналь к дзяўчыне.
Выбраў сваццю з добрым брэхам,
Што ні мела прауды й паху.
Шмат у гэтым трэба спрыту,
У сваці ж есьць яго даволі.
Пасуліў Ігналь мех жыта,
Дык чаго ей яшчэ болей?
Спрытам, кемкасьцю, развагай
Сваці ўзброена натура...
Даканала чын з адвагай
І адказ Ігналю турэ.
Рад Ігналя, што удача,
Шаг адважны каранье.
Чуць ад радасьці ні скача,
На плячах гарба ні чуче.
На пачатак добра й гэта,
Што пазволіла Агата,
Каб бліжэй было да мэты,
Прывясьці у суботу свата.
Сват на воку — гора мала! —
Клопат іншы есьць на карку:
Напачэ Агата сала —
Паднясьці ен мусе чарку,
А тут з гэтым трудна справа
І прыдумай гдзе ратунку!
Бо у сваты ж ні цікава
Завітаць, ні меўшы трукну.
«Хоць бы Шлема жыў», — Ігналя,
Нос спусьціўшы, раздумляе: —
«Саматужкі б мы нагналі,
Сколькі й пан з двара ні мае.
Але й Шлема, як на тое,
У зямлю палез сырую...
І прыдумай што якое
На бяду цяпер такую!»
Ну, дык што? У такія часы
Вымагаць ніхто ні у праве.
Будуць скваркі, ці каубасы,
То й капусты хтось паставе, —
Ці Агата, ці Параска,
(Маладухі яго матка).

А цяпер жа, калі ласка,
Дайце скончыць верш мне гладка
У сватах майму Ігналю
Шчасьце скончылось фатальна:
С хаты беднага прагналі,
Ні даведаўшысь дэталі, —
Сколькі мае коні, быдла,
Сколькі лесу, сколькі поля...
Выйшаў с хаты, зьеўшы мыла,
І ні рваўся у сваты болей.

1916 г.

Ф. Калінна.

Рэдактар Я. Лёсік.